

Sociološka teorija

Teorija je niz idej, ki nekaj razlagajo. Sociološka teorija je niz idej, ki razlagajo družbo.

Strukturalni pogledi (analizirajo družbo kot celoto; funkcionalizem in marksizem) in teorije družbenega delovanja (družbo razumejo kot produkt človeške dejavnosti; simbolični interakcionizem, etnometodologija, Weber)

Funkcionalizem: strukturalni pogled; predpostavka o funkcionalnih predpogojih ali temeljnih potrebah; poudarjajo raven harmoničnega ujemanja različnih prvin družbene strukture.

Marksizem: strukturalni pogled; družba temelji na ekonomski bazi oz. infrastrukturi, nad katero se dviguje nadstavba; delitev na družbene razrede, ki so potencialno drug z drugim v konfliktu; poudarjajo pomanjkanje ujemanja med različnimi deli, posebno med družbenimi razredi in tako postavljajo v ospredje možnosti družbenih konfliktov.

Max Weber: zagovarja teorijo družbenega delovanja; dokazuje, da so lahko poleg razredov med seboj za redke družbene vire v konfliktu še mnoge druge skupine.

Simbolični interakcionisti: skušajo razložiti človeško vedenje in družbo s proučevanjem načinov, kako ljudje interpretirajo delovanja drugih, razvijajo svoje koncepte jaza in svojo samopodobo ter delujejo glede na pomene; družbena struktura je v odzivanju na interakcije nejasna in stalno spremenljiva.

Etnometodologija: se najbolj umika od strukturalnega pristopa; zanika obstoj družbene strukture kot take; družbeni svet sestoji iz definicij in kategorizacij, ki jih postavljajo pripadniki družbe.

FUNKCIONALIZEM

Auguste Comte, Herbert Spencer, Emile Durkheim, Talcott Parsons.

Družbo vidi kot sistem, sklop medsebojno povezanih delov, ki skupaj tvorijo celoto. Družba ima neke temeljne potrebe, ki jih mora zadovoljiti, če želi še naprej obstajati. Te temeljne potrebe imenujemo funkcionalni predpogoji.

EMILE DURKHEIM

Dokazuje, da ima družba svojo lastno realnost nad posamezniki, ki jo sestavljajo in onstran njih.

Skupna prepričanja in občutja prehajajo na posameznika in oblikujejo njegovo zavest.

Družbeni red je najpomembnejši funkcionalni predpogoj. To je potrebno zaradi človeške narave - "homo duplex" - domneva da ima človeška narava dve strani. ena stran je sebična in egoistična. To neizbežno pomeni, da os nagnjeni k skrbi za lastne interese, kar otežuje njihovo integriranost v družbo. Druga stran pa je sposobnost, da verujejo v moralne vrednote. Družba mora uporabiti to stran, d bi lahko bilo družbeno življenje mogoče.

Da družbeno življenje lahko dosežemo, mora biti navzoča kolektivna zavest, ki je sestavljena iz skupnih verovanj in občutkov. Brez družbenih obveznosti, podprtih z moralno silo, ne bi bilo sodelovanja in recipročnosti, ki ju zahteva družbeno življenje.

Religija simbolizira družbo, ki s tem postane sveta. Opravlja funkcijo zadovoljevanja bistvenih pogojev družbenega življenja.

TALCOTT PARSONS

Za družbeno življenje sta značilna vzajemna korist in miroljubno sodelovanje bolj kot vzajemno sovraštvo in uničevanje. Temelj reda v družbi nudi le zavezanost skupnim vrednotam. Vrednotni konsenz tvori temeljno integrativno načelo v družbi, ki jo razume kot sistem. Iz skupnih vrednot izhajajo skupni cilji.

Dokazuje, da ima vsak družbeni sistem štiri temeljne funkcionalne predpogoje: adaptacijo (odnos med sistemom in njegovim okoljem), doseganje ciljev (potreba vseh družb, da postavijo cilje, h katerim je usmerjena družbena aktivnost), integracijo (nanaša se na urejanje konflikta) in vzdrževanje vzorcev (nanaša se na vzdrževanje temeljnih vrednot, institucionaliziranih v družbi).

Družbena sprememba je proces družbene evolucije od preprostih h kompleksnim oblikam družbe. Primarna gonilna sila so spremembe v adaptaciji.

Družbena evolucija vključuje proces družbene diferenciacije. Institucije in vloge, ki oblikujejo družbeni sistem, postajajo vse bolj diferencirane in specializirane z vidika svoje funkcije. Ta problem se rešuje s posplošitvijo vrednot. Vrednote postanejo bolj splošne in razpršene, manj specifične in partikularne. Tako se s pomočjo posplošenih vrednot družbena integracija in red ohranjata kljub naraščajoči družbeni diferenciaciji.

ROBERT K. MERTON

Postulat funkcionalne enotnosti družbe pravi, da je vsak del družbenega sistema funkcionalen za celoten sistem.

Postulat univerzalnega funkcionalizma pravi, da imajo vse standardizirane družbene in kulturne oblike pozitivne funkcije. Merton dokazuje, da je ta trditev lahko napačna in meni, da bi funkcionalistična analiza morala izhajati iz predpostavke, da je lahko vsak del družbe funkcionalen, disfunkcionalen ali nefunkcionalen.

Postulat nepogrešljivosti pravi, da so določene institucije ali družbene ureditve nepogrešljive za družbo.

Dele družbe je treba analizirati z vidika njihovih učinkov ali posledic na družbo kot celoto ter na posameznike in skupine v družbi.

FUNKCIONALIZEM - KRITIKA

- Teleološka razlaga: pravi, da obstajajo deli sistema zaradi koristnih posledic, ki jih imajo za sistem kot celoto.
- Ocenjevanje učinkov družbenih institucij: težko je ugotoviti, da je čisti učinek neke institucije za družbo koristen.
- Vrednotni konsenz: konsenz je predpostavljen, ni pa dokazano, da obstaja; stabilnost družbe je lahko posledica odsotnosti kot pa prisotnosti konsenza; konsenz sam po sebi ne vodi nujno v družbeni red.
- Determinizem: človeško vedenje je prikazano kot deterministično s strani sistema.
- Prisila in konflikt: Parsons poudarja pomen ciljev in vrednot, ki jih ljudje zasledujejo, ne definira pa čigavi cilji in vrednote so to.

KONFLIKTNI POGLEDI

Prevzemajo strukturalni pristop.

Prevzemajo idejo, da v družbi obstajajo različne skupine, ki imajo različne interese.

Družbene ureditve težijo k temu, da koristijo enim skupinam na račun drugih. Ker so interesi različni je možnost konflikta vedno navzoča. Poudarjajo pomen tekmujočih skupin.

Karl Marx in Max Weber

MARKSIZEM

Ljudje so proizvajalci in hkrati tudi proizvod družbe. Družbo lahko oblikujejo s svojimi dejanji. Družba oblikuje celoto, ki jo lahko le tako razumemo. Različni deli družbe so med seboj povezani in vplivajo drug na drugega. Ekonomski dejavniki imajo primaren vpliv in v veliki meri oblikujejo ostale vidike družbe.

Marxov pogled na zgodovino temelji na dialektiki. Predstavlja boj nasprotij, konflikt med protislovji. Ker daje Marx prednost ekonomskim dejavnikom njegov pogled pogosto označujemo kot dialektični materializem.

Temeljno protislovje v človeški družbi nastane zaradi nastanka osebne lastnine in še posebej zasebne lastnine proizvodnih sredstev. Odtujitev ali alienacija je položaj, v katerem se zdi človeške stvaritve kot tuji objekti.

Razredne delitve so posledica različnih odnosov pripadnikov družbe do proizvodnih sredstev. Strukturo vseh družb si lahko predstavljamo v smislu poenostavljenega dvorazrednega modela, ki sestoji iz vladajočega in podrejenega razreda. Vladajoči razred dolguje svojo oblast svoji lastnini in nadzoru nad proizvodnimi sredstvi.

MARKSIZEM - KRITIKA

Zgodovina ni potrdila Marxovih pogledov na smer družbene spremembe.

Razredna struktura kapitalistične družbe se ne polarizira, temveč postaja vse bolj zapletena in diferencirana. Med proletariatom in buržoazijo se je razvil srednji razred, ki se vztrajno povečuje.

Včasih elementi družbene nadstavbe igrajo pomembno vlogo pri usmerjanju družbene spremembe.

Teoretiki elit so dokazovali, da zagotavlja temelj oblasti nadzor nad mehanizmi vladanja, ne pa lastništvo proizvodnih sredstev.

NEOMARKSIZEM

ANTINIO GRAMSCI

Lastništvo proizvodnih sredstev ni zadostno jamstvo, da bi imel vladajoči razred monopol nad oblastjo v družbi. Vladajoči razred se mora aktivno truditi, da bi vzdrževal svoje vodstvo in pridobil podporo drugih članov družbe.

Več pomena daje delitev tako med razredi kot v razredih.

FRANKFURTSKA ŠOLA IN JURHEN HABERMAS

Dokazuje, da lahko država v deželah poznega kapitalizma posega v gospodarstvo na načine, ki lahko propad ekonomskega načina za nedoločen čas odložijo. Država je sedaj vključena v gospodarsko življenje in je sama postala del ekonomske baze družbe. Ne more podpirati ekonomije in hkrati zatrevati, da deluje v interesu vseh. Država bi nazadnje vedno delovala v interesih buržuazije in se odločila za zagotavljanje stabilnosti v ekonomiji, na kateri temelji moč buržuja.

NEOMARKSIZEM - KRITIKA

Neomarksisti ne znajo določiti, kdaj in v kakšnih okoliščinah so v oblikovanju družbe bolj pomembni kulturni ali ekonomski dejavniki.

KONFLIKTNA TEORIJA - Max Weber

Dokazoval je, da lahko obstajajo v dveh glavnih razredih številne delitve, odvisne od tržnega položaja posameznikov. Ljudi, tako kot njihov ekonomski položaj, lahko delijo tudi njihov statusni položaj in politični interesi.

RALPH DAHRENDORF - OBLAST IN KONFLIKT

Trdi, da sta dva glavna razreda daleč od tega, da bi se polarizirala, temveč se dogaja nasprotno. Narasel je delež kvalificiranih in polkvalificiranih delavcev, kot je narasla tudi velikost novega srednjega razreda beloovratniških delavcev, kot so pisarniški delavci, medicinske sestre in učitelji. Neenakosti v dohodku in premoženju so se zmanjšale, deloma zaradi sprememb v družbeni strukturi deloma zaradi ukrepov države. Družbena mobilnost je postala bolj vsakdanja in pretrgala se je zveza med lastništvom in nadzorom v industriji.

Oblast je legitimna moč pripisana posameznemu položaju posamezne družbene vloge v organizaciji.

Kritika Dahrendorfa: družbo prikazuje, kot da je sestavljena iz toliko različnih skupin, ki so vse med seboj v konfliktu, da si težko ustvarimo jasno podobo o tem, kako deluje.

INTERPRETATIVNI POGLEDI IN TEORIJE DRUŽBENEGA DELOVANJA

MAX WEBER

Družbeno delovanje je delovanje, ki ga izvaja posameznik in mu oseba pripisuje pomen; delovanje, ki upošteva delovanje drugih in se usmerja na tak način. Delovanje o katerem oseba ne razmišlja ni družbeno delovanje.

Asketski protestantizem je starejši od kapitalizma in ga najdemo skoraj izključno v tistih državah, ki so postale kapitalistične.

Moderne družbe so podvržene procesu racionalizacije, saj sta postala afektivno ali emocionalno delovanje in delovanje, ki ga usmerjata običaj in tradicija, manj pomembna.

Pomembni so tako materialni dejavniki, kot verovanja. Menil je, da se lahko religiozna verovanja razvijejo čisto neodvisno od materialnih dejavnikov, npr. skozi teleološke razprave v cerkvi. Po drugi strani pa bodo nova verovanja sprejeta le, če bodo lahko v danih okoliščinah uspela.

Kritika Webra: obtožujejo ga metodološkega individualizma. Weber je pripravljen obravnavati družbene sile in pritiske, kot da bi jih lahko pojasnili kot delovanja in namene dozdevno izoliranih posameznikov.

SIMBOLIČNI INTERAKCIONIZEM

Razlaga družbenega delovanja z vidika pomenov, ki mu jih pripisujejo posamezniki.

GEORGE HERBERT MEAD

Človeško mišljenje, obnašanje in izkušnje so v svojem bistvu družbeni.

Družbeno življenje lahko poteka samo, če so pomeni simbolov v veliki meri skupni članom družbe.

Človeška interakcija je stalen proces interpretacije, pri katerem vsakdo prevzema vlogo drugega.

V procesu prevzemanja vlog se razvije koncept jaza. S postavljanjem sebe v položaj drugih lahko ponovno gledamo sebe.

Play stopnja: otroci igrajo vloge, ki niso njihove.

Game stopnja: pri tem začno otroci gledati nase z vidika drugih udeležencev ("posplošeni drugi").

Ljudje aktivno ustvarjajo družbeno okolje, hkrati pa jih to okolje oblikuje.

HERBERT BLUMER

Na družbo je treba gledati kot na nenehen proces interakcije.

Delovanje je do neke mere strukturirano in rutinizirano. V večini situacij, v katerih ljudje delujejo drug proti drugemu, vnaprej obstaja trdno razumevanje, kako delovati in kako bodo delovali drugi ljudje. Obstaja precej prostora za manevriranje, pogajanje, interpretacijo, prilagajanje.

SIMBOLIČNI INTERAKCIONIZEM - KRITIKA

Interakcija v vakuumu: interakcionisti težijo k osredotočanju na neposredno medsebojno interakcijo v majhnem merilu, pri čemer le malo upoštevajo zgodovinske in družbene okoliščine. Norme jemljejo kot dane in se ne ukvarjajo z njihovim izvorom.

Ne uspejo razložiti izvora pomenov, za katere trdijo, da so izredno pomembni. Je v veliki meri odraz kulturnih idealov ameriške družbe.

FENOMENOLOGIJA

Zanika možnost pojasnjevanja družbenega delovanja kot takega. Poudarja notranje delovanje človeškega duha in načine, kako ljudje klasificirajo in osmišljajo svet okoli sebe. Skušajo razumeti pomen fenomenov, kot pa razlagati, kako so se pojavili.

OSMIŠLJANJE ČUTNEGA IZKUSTVA

Posamezniki prihajajo v stik z zunanjim svetom le prek svojih čutov (tip, voh, vid, sluh in okus).

Fenomenologi proučujejo način, kako razporejajo ljudje družbeni svet v kategorije z razlikovanjem posameznih pojavov. Pri tem bi bilo možno razumeti pomen pojava z odkritjem njegovega bistva.

ETNOMETODOLOGIJA

Etnometodologija pomeni proučevanje metod, ki jih uporabljajo ljudje. Ukvarja se z metodami, ki jih ljudje uporabljajo za konstruiranje, pojasnjevanje in osmišljanje družbenega sveta.

Ne obstaja noben realen družbeni red. Družbeno življenje se zdi članom družbe urejeno le zato, ker se člani aktivno vključujejo v osmišljanje družbenega življenja. Družbeni red: videz reda, ki ga konstituirajo člani družbe.

Etnometodologi sklepajo, da ne sestoji svet iz ničesar drugega kot iz konstruktov, interpretacij in sodb svojih članov.

HAROLD GARFINKEL

Člani družbe uporabljajo dokumentarno metodo, s katero naredijo družbeni red smiseln in ga pojasnjujejo ter mu dajo videz reda. Družbeno življenje je v svojem bistvu refleksivno. Člani družbe stalno gledajo na posamezne dejavnosti in situacije z vidika domnevnih osnovnih vzorcev in obratno - potrjujejo obstoj teh vzorcev s pomočjo njihovih posameznih izrazov v dejavnostih in situacijah. Družbeni svet konstituirajo metode in postopki pojasnjevanja, glede na katere je prepoznan, opisan in razložen. Družbeni svet potemtakem konstruirajo njegovi člani z uporabo dokumentarne metode.

Indeksikalnost: pomen vsakega objekta ali dejavnosti je izpeljan iz konteksta; je indeksiran v posamezni situaciji. Posledica tega je, da pride do vsake interpretacije, razlage ali pojasnjevanja s strani članov družbe v njihovih vsakdanjih življenjih glede na določene okoliščine ali situacije.

ETNOMETODOLOGIJA - KRITIKA

Za člane družbe se zdi, da nimajo nobenih motivov in ciljev.

POVEZOVANJE STRUKTURALNIH PRISTOPOV IN TEORIJ DRUŽBENEGA DELOVANJA

ANTHONY GIDDENS - TEORIJA STRUKTURACIJE

Struktura in delovanje sta dve strani istega kovanca. Nobena ne obstaja neodvisno od druge in obe sta globoko povezani. Družbeno delovanje ustvarja strukture in skozi družbeno delovanje se strukture producirajo ter reproducirajo, tako da lahko preživijo skozi čas.

Dva vidika strukture: pravila (postopki, ki jim lahko posamezniki v svojem življenju sledijo), resursi (alokativni resursi vključujejo surovine, zemljo, tehnologijo,...; avtoritativni resursi so nematerialni viri).

Družbeni sistem je preprosto vzorec družbenih odnosov, ki obstajajo v nekem časovnem obdobju in prostoru.

Človeški akterji stalno posegajo v svet s svojim delovanjem in imajo pri tem zmožnost, da ga preoblikujejo.

Kritike Giddensa: preveč tesno poveže delovanje in strukturo.

POSTMODERNIZEM

Vse teorije postmodernizma soglašajo, da se v nekaterih družbah začenjajo ali že potekajo spremembe, ki so morda bistvene.

Družbe gredo skozi različne stopnje in imajo neki koncept modernosti, stopnje, ki je logična predhodnica postmodernosti.

JEAN FRANCOIS LYOTARD - POSTMODERNIZEM IN ZNANJE

Družbeno življenje vidi organizirano okoli jezikovnih iger, ki služijo opravičevanju ali legitimiranju vedenja ljudi v družbi.

Zgodbe: pripovedovanje zgodb, mitov legend ali povesti je osnovna jezikovna igra. Zgodbe, ki pomagajo izražati pravila, na katerih temelji družbeni red, igrajo ključno vlogo v socializaciji. z razsvetljensko zgodbo so bile jezikovne igre v veliki meri nadomeščene z znanstvenimi označevalnimi igrami. Metazgodbe dajejo smisel, na njih sloni znanost

POSTMODERNIZEM

Postmoderna doba ima dve glavni značilnosti:

iskanje resnice se opušča; znanje se fragmentira na množico jezikovnih iger, ki so specifične za posamezna področja znanosti in družbenega življenja; raznovrstnost postane pravilo, saj ljudje ne verujejo več v iskanje ene velike resnice, ki združuje in upravičuje vse znanje, označevalne jezikovne igre se nadomestijo s tehničnimi jezikovnimi igrami; ni presoje glede na to, ali so trditve pravilne, temveč ali so koristne in učinkovite ali ne; poudarek se od končnih ciljev človeške dejavnosti premakne k tehničnim sredstvom, s katerimi je možno stvari doseči.

JEAN BAUDRILLARD - SIMULACIJE

Družbe so stopile v novo in drugačno fazo, spremembe povezuje z jezikom in znanjem.

DAVID HARVEY - MARKSIZEM IN POSTMODERNIZEM

Trudi se pojasniti spremembe v sodobnih družbah in posebno poudarja ekonomske dejavnike, ki vplivajo na spremembo.